

Franckesche Stiftungen zu Halle

Memoria Theologorum Wirtembergensium Resuscitata, h.e. Biographia Præcipvorvm Virorum, qui à tempore Reformationis usque ad hanc nostram ætatem ...

Accessit Elenchus Scriptorum tum editorum, tum in Manuscriptis latentium cum
Supplementis atque Indicibus necessariis

Quibus Historia Ecclesiastica Wirtembergiæ Et Montispeligiardi, Productis Diversorum
Theologorum Joh. Brentii, Val. Vannii, Martini Frechti, Ægidii Hunnii, Joh. Assumi, Andr.
Osiandri, &c. literis ...

Fischlin, Ludwig Melchior

Ulmæ, Anno M.DCC.X.

VD18 90845404

De formulâ Concordiæ.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-216299

musculi fuerunt dissipati, nemo Wirtembergicorum erat, qui institutum Jacobi amplius reprehenderet. Homines sumus; (qualis & Kirchnerus;) sæpè de aliorum conatibus (factis) iniquius, quam par est judicamus. Aliquando gloriam aliis invidemus. Nonnunquam rerum actarum ignari, obrectatorum calumniis pro tempore satisfacere aliter nescimus, nisi, ut culpam in eos refundamus, qui, ut vel verè, vel ex sinistro affectu persuasi sumus, negotium non usque quaque rectè administrarunt. Hactenus D. Fechtius. Sed hæc pro Jacobo Andrea contra nuperas exceptiones sufficiant. Scripta ejus supra P. I. recensuimus ex Famâ Andreanâ, ubi Catalogus parum equidem est accuratus, cumque manuscripta fuerint omissa hîc supplenda duximus.

De formulâ Concordiæ.

§. 16.

An. 1575.
1580.

SUDES est in adversariorum oculis formula Concordiæ, utpote sepimentum, quo membra Confessionis Augustanæ in externâ professionis fidei unitate conjuncta & à manifesto luporum incurfu præmunita fuere. Opus multorum annorum, in quo plus quam viginti annorum labor est insumtus, donec in lucem prodiret exoptata dudum Concordia. Urserat eam viribus omnibus Princeps Christophorus (a) à Maximiliano II. Imperatore sæpenumero commo-
nitus. Sed reservaverat divina providentia usque
ad

(a) Fam. Andrean. p. 108.

ad tem-
castio,
natoris
consci
recens
tatis p
gustus
gentis
re Sax
hunc
gionis
igitur
sedan
næ C
medic
unâ p
retur
sua pi
genfe
quoso
mulan
speran
ter T
rores
bebat
logos
doctr
Elect
atque
Et si
aliqu
ciat,

ad tempora filii ejus Ludovici Pii, cujus hæc fuit occasio, quam Lucæ Osiandri, Senioris, & Concionatoris Aulici, qui totius rei omniumque actorum conscius fuit, verbis ex Cent. XVI. Libr. IV. c. 3. p. 865. recensere placet. Contigit nempe, divinæ bonitatis providentiâ admirabili, ut Elector Saxo, Augustus, & Georgius Ernestus, Comes Hennebergensis, provectæ ætatis Princeps unâ cum Electore Saxonico in curru veheretur. Augustus enim hunc Comitem ut virum prudentem & veræ religionis amantem amabat & suspiciebat. Cum igitur inter hos Principes familiaris collatio de sedandis & tollendis controversiis inter Augustanæ Confessionis Theologos incidisset, & de remedio salutari inter hos duos Christi discipulos unâ peregrinantes & amicè colloquentes disputaretur; Comes (qui & Princeps appellabatur) pro sua pia parrhesiâ, Electori placide dixit: Witebergenses Theologos eorumque socios fovere errores quosdam, qui à sinceris Ecclesiæ Ministris dissimulari & approbari non possint. Itaque nullam sperari posse piam, veram & firmam pacem inter Theologos Augustanæ Confessionis, nisi errores admissi notarentur & damnarentur. Habebat enim ille Hennebergicus in suâ ditione Theologos & Ministros Ecclesiæ sinceros & omnibus doctrinæ corruptelis acerrimos adversarios. Ibi Elector: Ergò notentur, inquit, & rejiciantur atque damnentur, si quæ irreplerunt, corruptelæ. Et simul Comitem illum hortatur, ut initium aliquod ejus pii & apprimè necessarii operis faciat, promittens simul: se summis viribus id in-

(K) 4

ceptum

» ceptum promoturum : Facturum se id studiosè
 » Comes Electori pollicetur, atque ita lætus ab Ele-
 » ctore Augusto discedit, quod jam videret, Electro-
 » rem à repurgatione doctrinæ & studio veritatis
 » minimè esse alienum. Intra paucos menses d. 7.
 » Nov. Anno 1575. (Osiander habet Anno 1576.
 » sed fallebatur memoriâ quam ipse excusat senio
 » suo.) conf. Ephemerides Wirtemberg. p. 87. nu-
 » ptix celebratæ sunt Stuttgartiæ Ludovici, Ducis
 » Wirtembergici, qui Caroli Marchionis filiam
 » Dorotheam Ursulam in uxorem duxerat. Ad
 » has nuptias invitatus Comes Hennebergicus, prom-
 » tē comparuit, qui filiam Ducis Christophori, san-
 » ctæ memoriæ, Elisabetham in matrimonio habe-
 » bat. Intererat etiam his nuptiis Carolus, Mar-
 » chio Badensis, Ducis Wirtembergici Ludovici
 » focer. Ibi Comes Hennebergicus, cum ple-
 » rique Principes finitis nuptiis jam discessissent, in
 » præsentia Ducis Wirtembergici, Marchionis Ba-
 » densis, Caroli, & duorum Theologorum Wir-
 » tembergicorum & aulici Concionatoris Badensis
 » atque Concionatoris Aulici Comitissæ Hennebergii,
 » omnibus aliis Principum Ministris semotis reci-
 » tat, quid cum Augusto Electore de sedandis con-
 » troversis inter Aug. Conf. Theologos egerit,
 » quid Augusto placuerit & quid per Comitem fieri
 » petierit. Sententiis inter Principes & præsentem
 » Theologos collatis decernitur à Principibus, (quo-
 » rum nomine etiam Comes intelligitur,) ut nego-
 » cium Wirtembergensibus duobus Theologis M.
 » Balthasaro Bidembachio & D. Luca Osiandro
 » detur, ut scriptum de controversiis sæpè jam no-
 » » mi-

mi-
 ctri-
 nis
 cian-
 log
 cup
 affi
 test
 ite
 cal
 ctri
 om
 tra
 Th
 que
 igit
 fuo
 tius
 Pri
 ma
 Th
 ger
 (R
 ger
 vid
 no
 ren
 cob
 tun
 run
 Ma

minatis componant, in quo veritas coelestis doctrinae perspicue proponatur, & idoneis testimoniis confirmetur & errores notentur atque rejiciantur. Adornatur igitur tale scriptum per Theologos Wirtembergicos praedictos, in quo status cujusque controversiae perspicue ponebatur. Et affirmativa quidem propositio vera, sacris literis, testimoniis ex August. Conf. & apologia ejusdem item utroque B. Lutheri Catechismo atque ex Smalcaldicis articulis petitis confirmabatur, falsa vero doctrina rejiciebatur atque condemnabatur. Haec omnia tam secreto atque summo silentio acta atque tractata fuerunt, ut praeter dictos jam Principes & Theologos nullus praeterea ac ne secretissimus quisque Consiliarius rerum harum conscius esset. (Erant igitur tum memorati quatuor Theologi Principum suorum intimi Consilarii, quemadmodum Brennius Ducis Christophori.) Hoc scripto absoluto, Principum praedictorum jussu Maulbronnæ in reformato Monasterio Wirtembergico conveniunt: Theologi duo Wirtembergenses: duo Hennenbergenses: & unus à Marchione Badensi missus, fortè (Rupertus Dürrius;) Hi scriptum diligenter perlegerunt, expenderunt & quibus in locis necessarium videbatur, emendârunt. Factum est hoc Anno 1576.

Apparet ex his primum F. Concordiae motorem fuisse Principem Hennebergicum, non verò Jacobum Andreæ. Deinde nec Wirtembergicos tantum Theologos primum ejus lapidem posuisse, verum etiam Hennebergico-Saxonicos, & Badeno-Marchicos. Adeoque injuria est, quando Arnol-

(K) §

duſ.

dus(b) ait: Damit es aber nach der Württembergischen Wunsch gieng / musste der Churfürst auf Einrathen ein Bedencken von D. Andreæ einholen lassen / welcher dann stracks die obige Maulbrunnische / neben einer andern Form. Concordiæ zwischen den Nider-Sächsischen und Schwäbischen Kirchen vorschlug. 2c. Quo ipso Arnoldus Wirtembergicus incusat, quasi tritici & machinationibus usi essent, ut voti sui de Crypto-Calvinianorum ejectione (uti quidem hyperaspistes Arnoldi id explicat, tamen plus insinuent verba ejus citata,) redderentur compotes. Consideret Lector Christianus quod non soli Wirtembergici, verum etiam Hennebergici Theologi, alique acerrimi corruptelarum à Crypto-Calvinianis datarum adversarii fuerint. Expendat, quod non soli Wirtembergici, sed & Hennebergici & Baden-Marchici Consilio Principum interfuerint & scriptum Maulbronnense reviderint. Cogitet, quod nequaquam Wirtembergici, sed Hennebergicus Princeps & augustissimus Elector Saxonie tali formulæ ansam dederint. Planum igitur est G. Arnoldum id egisse, quod etiamnum agere non cessat, ut invidiam Wirtembergicis crearet apud Saxones, quasi Wirtembergici Theologi prærogativam aliquam in opere Concordiæ sibi arrogarent. Multa fecisse nostrates eo in negotio, præsertim Jac. Andreæ & L. Osiandrum in propatulo est. Plura tamen & multò majora nos B. Luthero Saxoni debere grati agnoscimus. Neque Wirtembergicus Theologus J. Andreæ se Form. Conc. solum Authorem

(b) *Hist. Hæret. Tom. I, P. II, p. m. 214,*

thorem unquam professus est. Unde non tam ex Wirtembergensium, quam omnium sincerorum Theologorum votis gesta esse omnia, eventus docuit. Exurgat è mediâ Saxonîâ, qui innocentiam nostratum ex Archivis Electoralibus publicè demonstret. Quamvis enim à nostratibus omnia in lucem produci possent Acta multis Tomis constantia, sine dubio tamen *Φιλοδοξίας* ab adversariis insimularentur.

Interea scriptum Maulbronnense per Hennenbergicum Electori Augusto fuerat traditum, ut ipse de rebus istis iudicium ferret, qui jam d. 15. Febr. Anno 1576. conventum Lichtenburgi instituerat duodecim Theologis constantem, qui, ut declaratio à Theologis minimè suspectis Chytræo, Chemnitio, Marbachio & Jac. Andrea conciperetur subditis proponenda, consilium dederunt; quod ipsum Arnoldus ex Huttero testatur (b) Quomodo ergo secundum vota Wirtembergicorum succedere potuit res, de quâ jam deliberatum fuerat, antequam illi rescirent. Utrique Jac. Andrea demum mense Martio ab Electore Saxonîæ Augusto, literis ad Ludovicum Wirtembergiæ Ducem datis expetitus & d. 24. ejusdem mensis iter ingressus Torgam Aprilis 9. pervenit. Ibi à sex Theologis M. Chemnitio, Jac. Andrea, Andrea Musculo, Christophoro Cornero, Davide Chytræo & Nicolao Selneccero liber concordia est conscriptus & postea Bergæ recognitus. Unde liber Bergensis vocatur. Insequente anno 1577. subscripserunt passim Ecclesiæ, imprimis Suevicæ,

(b) *Loc. cit.* p. 213.

Suevicæ, quorum subscriptionem Jac. Andreæ Anno 1578. Electori (c) Lipsiæ tradidit.

Tandem anno 1580. prodiit liber multorum maximo desiderio expectatus, à tribus Electoribus Imperii, Principibus 21. Comitibus 22. Baronibus 4. Civitatibus Imperialibus 35. Ministris Ecclesiæ & Ludimagistris subscriptus & approbatus; impressus Dresdæ & Tübingæ. Quamprimum publicatio in Saxoniam facta erat, Elector literis id significavit Duci Wirtembergiæ, Ludovico, quod per Consiliarium Intimum Melchiorem Jægerum, Lucæ Osiandro, in acidulis Teinacensibus versanti, summâ cum lætitiâ perscriptum fuit, hisce inter alia verbis: Als mein gnädigster Fürst und Herr/ und ich Nachdenckens haben / was wir Euch in das Bad (darzu ich dann beede / Euch und dem Herrn Probst allen Segen und gutes Gedencken wünsche) verehren wolten. So schickt uns unser lieber Herr und Gott eben ein Present auß Sachsen / welches ohne Zweifel Euch und allen Gutherzigen zuvernehmen eine sonderere grosse Freude seyn wird. Demnach habet Ihr hierbey des Chur - Fürsten zu Sachsen 2c Schreiben zuempfangen / und darauß so viel zu verstehen / daß (Gott Lob in Ewigkeit!) das opus Concordiæ einmal richtig und publicirt ist. Der Allmächtige verleyhe / daß solches zu seines Nahmens Ehre / dahin es gemeynit/ Fortpflanzung der reinen Lehre und Außbreitung der Christl. Kirchen / auch Erhaltung guter beständiger Einigkeit gereichen möge. Und

(c) *Fam. Andr. in App. peregrin.*

Und nachdem Seine Chur - Fürstl. Gnaden sich anerbieten hochgedachten M. gnädigsten Fürsten und Herrn etliche Exemplaria mitzu theilen ; So ist Ihro Fürstl. Gnaden gnädige Meynung/daß ihr dem Herrn D. Jacoben als bald geschrieben / daß Er bey dem Truck Ihro Fürstl. Gnaden allein ein Exemplar 30. oder 40. bekomme / und mit ehifler Gelegenheit her auß geschafft hätte / weil man derselben hernach genugsam hierauffen selber haben würde/ und Ihro Fürstl. Gnaden diese Sächfische/als die Originalia aufbehalten wollen. Exemplaria quippe Tubingensia, utut Tubingæ jamdum impressa essent, non tamen nisi cum consensu Electoris Augusti distracta fuere & divendita. Landgravio verò Hassiæ, qui omni nisu Ludovicum. (d) Du cem formulâ Concordiæ revocare laborabat, antequam à ederetur, responsum eodem tempore literis datum est, prout idem Melchior Jagerus eadem epistolâ testatur: Land-Grav Wilhelm Schreibe n ist auch schon gefertiget / und wie S. F. G. (wie zuversichtlich) darüber nicht süß sehen. Also werden Sie (wie zubesorgen/) noch übler zu frieden seyn / daß diß Buch / so S. F. G. ver meynt / daß es wiederum unter die Banck ge steckt / wie sie darüber zu Ende ihres Schreibens gleich triumphiren/ 2c. mit aufgerichtetem Haupt herfür kommt / und sich sehen und lesen läßt. Frage die Fürsorg wann ich S. F. G. solche Zeitung zuschriebe / ich würde ein schlech tes Danck-Brifflein bekommen: Dispalescit hinc quod

(d) Conf. Ephemerid. VV irtemb. p. 88.

quod Wilhelmus Hassiæ Landgravius non ex aliâ causâ Jacobo Andræ, quam propter opus concordiæ, succensuerit, ejus iram etiam alii infantes, & quidem Politici, se incursumos esse sciebant, si publicationem hujus operis illi notam fecissent. Sed nec Augustum Electorem instituti hætenus pœnitentiâ palam est. Quod verò postea demum pœnitentiâ rei ductus fuerit, sive Schneiderus, sive Arnoldus affirmet, eò minùs credendum, quo certius est tantæ levitatis & inconstantiæ notam in Heroëm Christianum, præsertim in rebus fidei, neutiquam cadere. Liberent ipsi Domini Saxones augustissimi Electoris fidem ab Arnoldi aliorumque *Φλαγιάς*. Equidem Electorem malè informatum ab inimicis Andræ nonnihil infensorem aliquando redditum esse cum Huttero haud negamus. Ipsum verò nubeculas illas bonæ causæ fiduciâ dispulisse certum est. Etenim Jena à Reformatione illius Academiæ reversus, nulla ratione criminationem suorum adversariorum habitâ ad horam constitutam in conspectum Electoris Saxonie, præsentibus, quos secum Secretioris Consilii cum Secretario habebat, tribus Viris, accessit: Ejusq; Celsitudini nomine totius Ecclesiæ Christi pro Concordiæ negotio ipsius pietate, solitudine & sumtibus maximis confecto, sibi ac suis præstitis beneficiis debitas gratias egit. Qui vicissim clementissimam voluntatem suam non modò verbis per alterum ex Consiliariis astantibus, verum etiam munere honorifico, quod in scripto adversus Sturmium in honorem Electoris commendavit ipse, declaravit, eumque præter expectationem omnium hostium, quos maximos in urbe habebat & rumores

res

res p
mitur
men
indi
vert
tra
tiumAn
Arn
W
bill
Si
E
wa
Do
che
Am
bur
ner
eun
Ecc
nov
200
liter
dov
ejus
W
wü
ma
Jaco

res per universum regnum sparlos clementissimè dimisit. vid. Fam. Andrean. p. 213. 214.

Rumoribus autem illis longè lateque divulgabatur: Electorem Saxoniae cum conjugè Jacobo vehementer indignari, eumque non modò cum summâ indignatione (Arnoldi hyperaspistes sycophanticè vertit mit höchster Schande. vid. Historische Betracht. p. m. 528.) dimissum iri, sed totum negotium quoque Concordiae in fumum abiturum. Fam. Andr. p. 211. Ideoque tam protervus est modò dictus Arnoldi patronus, ut non pudeat illum subungere: Wider solche Nachreden hätte ja D. Andrea billich ein testimonium contrarium vom Churfürsten sollen mitnehmen / (zumal es auch die Sache der Formulæ Concordiæ mit betraff/) wann er in Gnaden von ihm kommen wäre. Daß es aber nicht geschehen / und keine dergleichen Documenta zu finden / ist sehr bedenklich. Amabo, B. L. ubi est frons hominis? Elector Jacobum non tantum clementissimè dimisit, sed & munere chartaceo Bibliorum Antwerpensium, in quo eum doctrinæ cœlestis instauratorem integerrima de Ecclesiâ Christi optimè meritum salutavit, verum novo curru tribus equis juncto & cratere deaurato 200. thaleris repleto donavit; & quod caput rei est, literis testimonialibus perquam honorificis ad Ludovicum Ducem comitatus est, in quibus disertè pro ejus commodatione gratias agit inter alia sic scribens: Wann es aber nunmehr Gott Lob! sein gewünscht Ende erreicht / und E. L. an uns mehrmalen freundlich begehrt / da wir gemeldten Jacobum Andrea hierzu weiter nicht bedürffen würden/

würden/ daß wir ihne wiederum erlauben wol-
ten / so haben wir ihne mit E. L. Angelegen-
heit nicht länger aufhalten wollen/ sondern sich
widerum zu deroselben zubegeben / mit Gna-
den erlaubet/ 2c. vide integras literas d. 2. Decemb.
Dresdæ Anno 1581. scriptas apud Fechtium loc. cit.
pag. 98. seqq. it. Hutter. Concord. Conc. cap. 48.
pag. 1222. seq. Annon hæc sunt testimonia omni
exceptione majora & realia, quod non cum indigna-
tione, multò minus cum summâ, minimè verò cum
ignominia dimissus fuerit? Et tamen probationem
desiderare non veretur adversarius. De cætero,
quia ex revocatione Jacobi per literas unâ & alterâ
vice factas etiam sui Principis indignationem subiisse,
calumniantur, Benevolo Lectori literas ipsius Ducis
Ludovici ad Jacobum communicamus inferius, ut
exinde colligat: Utrum ejus revocatio cum indigna-
tione facta sit?

» Denique notandum de Formulâ Concor-
» diæ, quod cum liber ex scripto partim ab Inferio-
» ris Saxoniz, partim superioris Germaniz Theo-
» logis præeunte diligentissimâ & accuratissimâ ali-
» quot annorum deliberatione adornato conflatus
» esset, Electori Saxoniz oblatus, à Celsitudine
» ipsius sic monentibus & humiliter rogantibus
» congregatis Theologis ad omnes Principes, qui
» Aug. Conf. profitebantur, & primarias Ecclesias
» transmissus fuerit ac petatum, ut suis Theologis
» eundem severiter judicandum proponerent, & ju-
» dicium suum ad ipsius Celsitudinem perscriberent.
» Neque enim paucos numero Theologos aliis omni-
» bus præscribere, sed viam tantum monstrare vo-
» luisse,

luisse
dia in
drear
omni
si Sy
Om
tus p
collo
staba
mor
tem
prim
conc
liber
cum
bus
aute
cleri
ame
illo
sum
è Sa
re,
nem
ferr
gor
tran
The
pe M
ut c
der

luisse, quâ per Dei gratiam pia pax & Concordia in Ecclesiis nostris restitui possit. vid. Fam. Andreean. p. 177. Hæc certè ratio ineundæ concordia omnium erat expeditissima & multò melior, quam si Synodus aliqua Universalis fuisset convocata. Omnes enim Principum Theologorumque conventus propter religionem antea institutos, omniaque colloquia parum ad rem contulisse experienciâ constabat. Sæpenumero præsentia personarum animorum creat *σέππαξι*, variaque æmulationis, contentus, *Φιλονετίας*, contentionis & certaminis de primatu sese ostendunt impedimenta, per quæ ad concordiam nullatenus perveniri potest. Sed nec libera sunt in ejusmodi Conciliis ac Synodis vota, cum plerumque diversæ factiones sese exerant, à quibus dissentire absque periculo vix est integrum. Hoc autem modo cuivis Theologo, in eminentiori Ecclesiæ statione constituto librum Concordia sub ex amen pium & verbo Dei consentaneum vocare, de illo censuram liberrimè ferre, dissensum vel consensum suum in omnibus articulis aperire, rationibus è S. Scripturâ & foro conscientia petitis comprobare, adeoque vel ad emendationem vel confirmationem doctrina libro contentæ symbolum suum conferre licebat. Judicia ergò Principum & Theologorum cum magno numero ad Electorem Saxoniam transmissæ essent, sapientissimus Princeps paucis Theologis, qui Bergæ in celebri Monasterio prope Magdeburgum convenerant, hoc negotii dedit, ut diligenter eam legerent, in timore Dei exenderent, & quæ utiliter ad illustrandam & confir-

(L)

man-

» mandam veritatem facerent, singulis suis locis
 » convenienter infererent, & scripta omni ex parte,
 » quantum fieri possit, verbo Domini sincero &
 » incorrupto contra calumnias probe & rectè mu-
 » nirent.

» Id cum accuratè & diligenter factum esset,
 » Elector Saxonix cum consensu & voluntate Ele-
 » ctoris Brandenburgensis Theologos extraneos
 » omnes secundo in supra commemoratum Mona-
 » sterium Bergenſe convenire procuravit, quotquot
 » ab initio deliberationi Torgæ institutæ interfue-
 » runt. Ubi denuò ex mandato & jussu utriusque
 » Electoris omnium Principum & Theologorum
 » judicia & sententiæ de Libro Concordiæ transmissa
 » leguntur & quibus in locis illorū notationes & ad-
 » monitiones utiles & necessariae sæpè commemorato
 » libro & quâ fide insertæ essent, demonstratur. Et
 » cum de nimia prolixitate libri non pauca Ecclesiæ
 » monerent, de quib⁹ nulla controversia erat, quoniã
 » ex aliis scriptis petere liceret, omiſſa & prorsus de-
 » leta sunt. (Admonitiones igitur aliorum & cen-
 » suræ cordatæ non sunt susque deque habitæ.) Li-
 » bro ad hunc modum ex sententiâ doctissimorum
 » Virorum, quorum judicia transmissa erant, con-
 » ſecto, non solum ad principes & Civitates præ-
 » cipuas, sed omnes quoque reliquos Imperii Or-
 » dines, qui Augustanam Confessionem profiten-
 » tur, nullo prætermiſſo, transmittitur, ut non mo-
 » do à primariis Theologis, ex quorum sententiâ
 » compositus erat, sed omnibus & singulis Ecclesia-
 » rum & Scholarum Ministris legatur, expendatur,
 » & pondere non numero, verbo & re judi-
 » cetur.

cetur
 aut p
 gulis
 la fin
 trans
 quan
 alia c

V
 Nec
 cord
 ſtat
 mun
 ptis
 Min
 nem
 quan
 cleſi
 plur
 tran
 conſ
 pub
 Elec
 The
 non
 ſed
 mul
 con
 Et ſ
 qua

cetur. Neminem enim ad subscriptionem cogi »
aut persuaderi, sed liberrimum omnibus & sin- »
gulis iudicium relinqui, cuius unica Norma & Regu- »
la sint scripta Prophetica & Apostolica, quibus liber »
transmissus subiciatur. lb. p. 173. 179. Paret ex his, »
quantum valeant versiculi Simonis Stenii, qui inter »
alia cecinit :

--- --- Gentes damnare tot audent
Vix sex aut septem Misnica mancipia. (a)

Nec enim à solis illis sex Theologis formula Con-
cordiæ erat confecta, sed à quamplurimis. Con-
stat insuper manifestam calumniam & impudentissi-
mum mendacium esse, quod è Calvinianorum scri-
ptis Arnoldus repetit: Ecclesiarum Scholarumque
Ministros cum comminatione exilii ad subscrip-
tionem coactos, nec iustum tempus deliberandi cui-
quam concessum. Nam in Saxoniâ Ministri Ec-
clesiarum & Scholarum in locum publicum, tem-
plum aut curiam, ad quem omnibus civibus & ex-
traneis aditus quoque patebat, convocati sunt ad
constitutum diem; ubi liber altâ voce & distinctè,
publicè est recitatus. Postea accesserunt, qui ab
Electore ad recipiendas subscriptiones missi erant
Theologi, qui linguâ vernaculâ coram omnibus
non modò Ecclesiarum & Scholarum Ministris,
sed etiam civibus & reliquis ex promiscuâ hominum
multitudine congregatis copiosè exponebant, quo
consilio hoc Concordiæ negotium susceptum esset.
Et severiter omnes & singulos hortati sunt, nec quis-
quam exemplo infelicis D. Joh. Stöffelii ejusque tri-

(L) 2 stissimo

(a) Arnolds R. Hist. T. II, Cap. 16, p. 222.

stissimo desperationis casu admonitus, dubiâ, hæsitante, multò minus contradicente conscientia subscriberet. Quapropter Electorem Saxonie in mandatis dedisse, *ne quisquam ex Ministris Ecclesiarum & Scholarum privatim audiretur, sed publicè coram omnibus congregatis Ministris suam quisque per se sententiam exponat.* Si quid in propositis articulis desideret, intrepidè indicet, paratos esse Electoris Legatos, ut ad singula respondeant, & errantes ex verbo Dei doceant. Nec opus esse *statim subscribere*, quin auditâ declaratione ad quæsitâ & confirmatione veritatis, si cuiquam satisfactum non esset, secum ipse unum vel alterum *mensẽ* diligenter de negotio cogitet. Verum hoc omnibus dictum sit, privatim neminem auditum, aut NB. *persuasionibus* cum quocumque actum iri, sed publicam à singulis, qui in Ecclesia & Schola publicè doceant, & ingenuam Confessionem requiri, quid de controversis articulis sentiant, quibus ipsorum auditores multis clamoribus aliquot nunc annis perturbati fuerint. Quâ ratione etiam firmus consensus in doctrinâ religionis constitui & animorum contentio pia & Deo grata, non per *syncretismum*, sed ingenuam & apertam veritatis explicationem instaurari & conservari possit. Imò usque adeò neminem sine præeunte deliberatione accurata & diligenti ad subscriptionem adigi ac ne quidem persuasionem allici voluit Elector, quin potius, cum animadverterent ablegati Theologi, qui nomine Electoris aderant, quosdam ex convocatis Ministris leviter tantum in aliquo articulo hærere, declaratione factâ perspicuâ & verâ, eosdem severiter & humaniter à subscriptione sunt dehortati, donec explicati-

plicati
Non
Etum
rumq
ad cer
ex illi
gitant
nante
quæ i
bueru
sterita
esse t
affirm
perlec
de, q
Conc
nò pr
& Ho
F. C.
quos
dreâ,
factat
mus,
tradu
lam F
partin
temp
Hist.
C
Conc
non p
thori

plicatione veritatis ipsorum mens tutò acquiesceret. Non minore cum pietate & moderatione, hoc sanctum negotium à reliquis Imperii Ordinibus ipsorumque Theologis tractatum est. Cum præsertim ad certum tempus nemo adstringeretur, sed quidam ex illis per integrum anni spatium & amplius de eo cogitantes & diligentissime omnes ejus partes examnantes, salvâ & illâ tandem conscientia veritati, quæ in libro Conc. continetur, testimonium perhibuerunt, & corde, ore, manu ad perpetuam & posteritatis memoriam subscripserunt. Hæc ita gesta esse totius Misniæ & Thuringiæ incolæ testari posse affirmavit J. Andræ l. c. p. 187. Et latè rem totam persequitur Leonh. Huttefuss in Concordia Concorde, quam si quis cum Arnoldi relatis de Formulâ Concordiæ contulerit, deprehendet, hæc nihil omnino præter recocta Calvinianorum, Peuceri præsertim & Hospiniani, mendacia esse. Quod de fructibus F. C. disserit Arnoldus, quasi infelices fuerint, inter quos abrogationem disciplinæ Ecclesiasticæ ab Andræa, (ut ille ex Kirchnero malè quidem perhibet,) factam connumerat, (quam calumniam supra diluimus,) certum est, etiam illos ab adversariis pessimè traduci. Quamquam enim fuerint, qui nollent illam Formulam recipere, dissensus tamen ille postea partim est sublatus, tamen si partim ad nostra usque tempora sit conservatus. conf. Rechenberg, Summar. Hist. Eccles. p. m. 613.

Certè in Holsatiâ Dano-Regiâ Anno 1647. F. Conc. eam, quam per septuaginta annos impetrare non poterat, per divinam gratiam consecuta est auctoritatem, ut in posterum nemo Candidatorum

(L) 3

Mini-

Ministerii nisi F. C. in omnibus subscripserit ad publicum officium in regiis Ecclesiis admitti debeat; quâ in re præclarissimè meritus est Stephanus Klozius, Provinciæ Superattendens Generalis. vid. Caroli Memor. H. E. T. I. p. 1121. Millies majores itaque lites ex eâ enstas, quam antea in Ecclesiis fuerint, incassum probare conatur Arnoldus. (a) Ponamus enim, Chemnitio & Andreae intercessisse aliquam animorum distinctionem, non tamen id factum est, post publicationem Libri Conc. sed diu ante illam. Fateamur cum Dressero, nondum omnes sopitas fuisse controversias eâ in lucem editâ. Dicat Chytraus formulam Concordiæ, tametsi unanimi suffragio & subscriptione Theologorum comprabatam, seminarium discordiæ apud ipsos fuisse Rostochii. Attamen per accidens & ex contumaciâ Pastorum, M. Gelneri & Matthæi, qui subscribere declarationi controversiæ de peccato originali & pro concione tacere de illâ lite toties rogati recusabant, id factum, & discordiam illorum dimissione sedatam fuisse disertè testatur. (b) Scripserint alii quoque eam pacificationem turbas adauxisse; non tamen insigni fructu caruisse opus, manifesto Dei digito contra tot clandestinas machinationes & apertas contraventiones in lucem protractum, res ipsa clamat. Nam ante formulæ hujus editionem bellum intestinum tam aere, dubium, multivarium & tam diuturnum in Ecclesiis Aug. Conf. grassabatur, tantâque animorum acerbitate pugnatum est, ut de piâ pace & concordia restituendâ plerique etiam pii & sapientes despera-

(a) *Hist. Hæret. S.* 30.

(b) *Fechts. Ep.* p. 547.

sperarent. Quæ res animum Pontificiis addidit, ut ad ravim usque gloriarentur, non duos inter omnes Aug. Conf. Doctores reperiri, qui in omnibus partibus ejusdem doctrinæ consentirent. Ideoque multis vulneribus confectos iri spem minimè dubiam, sed eam vanissimam, fovebant. Fam. Andr. p. 167. Nunc enim non duos, sed octo millia Doctorum & Ministrorum in unitatem fidei & professionis externæ coaluisse cum rubore & indignatione cernebant. Et sanè in miraculi confinio est, quod inde à tempore publicatæ Conc. usque ad annum 1700. adeoque ultra Seculum non plures, quam ad summum decem Ministri in Ecclesiâ Wirtembergicâ fuerint, iique omnes minoris commatis, qui à doctrinâ in libris Symbolicis contentâ secessum fecerunt; neque minor concordia, in universâ Sueviâ, nedum Saxonîâ stabilita & conservata fuit.

Quod verò Reformati Doctores hunc librum ab initio multis scriptis impugnârunt, quorum Catalogum texuit Andreas Wengerscius Hist. Eccl. Slavonicâ libr. 3. p. 361. seqq. mirum non est, cum eo è latibulis suis passim protracti & ab oppressione doctrinæ Lutheri, quam omni studio egerant, depulsi fuerint, tamen pauidè post nempe Anno 1583. Henricus Rex Navarra Jacobum Segurium ablegaverit, ut sancientiæ concordia causâ inter Evangelicos & Reformatos Synodus Protestantium generalis institueretur; quo Pontificiis exitium protestantibus minitantibus resisti posset. Editæ sunt Epistolæ Henrici R. Nav. ad Augustum Imp. Rom. ac Reges & Respubl. Europ. de pace Ecclesiasticâ & controversiis sopiendis Ultrajecti Anno 1679. vid. Rechenb.

(L) 4

Sum.

Sum. H. E. p. 618. Iis in literis præsertim, quas ad Ludovicum Wirtemb. Ducem scripsit, Ecclesiis nostris concordiam oppido est gratulatus, quod ipsum & Angliæ Regina, Elizabetha, fecit, desiderans, quia in uno tantum articulo de S. Coenâ dissensus adhuc esset, ne Princeps Wirtembergicus illam amplius ab irrequietis hominibus agitari sinat, ne per hanc in unâ re discrepantiam Ecclesiarum reformatarum tranquillitas & concordia dissipetur. Sed nec id mirum erat, aut multum damni F. Conc. afferebat, quod Flacciani eam refellere tentabant. Nam Electores qui Conscriptionem F. Conc. procurârunt, missis ad Conventum Theologis Apologiam conscribi iusserunt, quâ Liber Concordiæ defendebatur. Magis verò dolendum erat, quod Tilemanus Heshusius, & Daniel Hoffmannus ab eâ, quam subscriperant, defecerunt & Anno 1583. oppugnârunt, quod in illâ omnipræsentia carnis Christi (quam tamen ipse T. Heshusius antea defenderat) assereretur. Quare Quedlinburgi inter D. Kirchnerum, Selneccerum & Polycarpum Lyserum, ac inter dictos Helmstädienses de hac quæstione colloquium institutum fuit, sed absque fructu. vid. Recheab. l. c. pag. 617. L. Osiander. l. c. p. 949.

De cætero inter Theologos, qui F. Concordiæ non subscriperunt, etiam fuerunt Principis Anhaltini, Joachimi Ernesti, Theologi & inter hos præcipuus Amlingus, vir eruditionis falsa opinione inflatus, ætate juvenis & audax. Cum hoc homine jussu Electoris Augusti Colloquium habitum est An. 1585. à præcipuis Theologis Libri Conc. auctoribus in oppido Herzbergensi. Ubi disputatum de persona